

BINNENLANDSE WERKWEEK SALLAND 23–30 OKTOBER 2015

André Houter (red.), met bijdragen van
Marcel Groenendaal, Anneke van der Putte, Bert Tolsma & Alfons Vaessen

Houter, A. (ed.) 2016. The inland foray in the region of Salland, province of Overijssel. Coolia 59(3): 145–150.

A short account of the foray in Salland is provided, emphasizing the grassland fungi. Some interesting collections are illustrated. *Clitopilopsis hirneola* is new for The Netherlands.

Zoals bij veel Amsterdammers van mijn jaarklasse, was mijn eerste kennismaking met de natuur in het hart van die stad er naar alle waarschijnlijkheid een met het water. Kijkend en vissend naar Stekelbaarsjes of andere jonge visjes of zelfs Glasaaltjes: die kon je toen nog volop zien zwemmen. Aan de polders en het water was ik echt verknocht geraakt en ik heb heel wat jaren langs en op het water rondgezworven. En als je dus na zo'n vijfendertig jaar door omstandigheden komt te verhuizen, dan is het nogal voor de hand liggend dat je dan belandt... op de hoge zandgronden van Overijssel!?!

Het water heb ik tijdens vele tochten door Salland uiteindelijk weer gevonden, maar nu in de vorm van de rivieren; Salland wordt als het ware grofweg omsloten door drie rivieren. Ten zuiden de Aa, ten westen uiteraard de IJssel en, last but not least, ten noorden de Overijsselse Vecht, een regenrivier, die vooral na de winter, wanneer de sneeuw in de hoger gelegen gebieden smelt, nog wel eens uitstapjes wil maken buiten haar beddingen, enorme landerijen daarbij onder water zettend. Tientallen meanders zijn daarvoor in de vorige eeuw rechtgetrokken, om maar de afvoer van het vele water te bespoedigen, waarmee de Vecht dan beteugeld zou worden. Grotendeels is dat ook gelukt, maar zelfs tegenwoordig heeft de rivier zo nu en dan haar nukken. Die kanalisering had ook zo zijn problemen: onder andere de gehuchten Arriën en Junne hadden in de meanders velden waar de boeren gezamenlijk hun vee weidden. Door het rechte trekken van de rivier dreigden ze van deze zgn. 'koelanden' afgesneden te worden. Het verhaal gaat dat zij toentertijd voor de keuze werden gesteld: een brug over de Vecht óf een geldbe-

drag ter schadevergoeding. De boeren konden het niet over hun hart verkrijgen, zij kozen voor het geld... een brug zou er toch zeker ook wel komen? Het was een misrekening; wel kwamen er stuwen in de rivier, maar die waren onbruikbaar als brug. Zodoende kwamen de koelanden braak te liggen en wist men

Figuur 1. Huis 'De Ooievaar', deel van onze accommodatie te Diffelen. (Foto: Anneke van der Putte)

niet goed wat daarmee aan te vangen. Toen zij onder beheer kwamen van Staatsbosbeheer, had men er ook niet direct plannen mee en zodoende bleven deze terreinen decennialang verder ongerept. Dat had voor de mycologie zo zijn gevolgen...

Zo ontstond het idee om hier eens de Werkweek te organiseren. Machiel Noordeloos was er al snel voor te vinden en al gauw daarna werden stappen ondernomen. Vergunningen en medewerking van voornamelijk Staatsbosbeheer gaven geen problemen, want ook zij hadden er wel oren naar. Blij toe, want zo zouden wij nog eens kunnen benadrukken hoe zonde het zou zijn wanneer SBB - onder druk van de overheid - deze terreinen open zou stellen voor publiek. Je moet er niet aan denken wat de gevolgen voor de natuur zouden zijn wanneer zij onder invloed van recreatie zouden komen.

Voor accommodatie werd gekozen voor camping 'De Vechtvallei' te Diffelen, een organisatie gespecialiseerd in groepsaccommodaties. De catering zorgde voor een probleem: de uitbater van het restaurant op de camping was er mee opgehouden, en een nieuwe was nog niet gevonden. Een andere mogelijkheid uit de buurt, een snackwagen in Mariënheem die ook catering verzorgde, was ook uitgesloten omdat er begin dat jaar bij een storm een zware boom op de uitspanning was gewaaid. Op het allerlaatste ogenblik meldde zich een nieuwe uitbater op het restaurant; een familie uit Hardenberg. Onbekend, en dus moesten er informatieve gesprekken gevoerd worden. Het bleken onervaren mensen te wezen die bovendien uit een heel andere stiel kwamen: 'Schminkster, Visagie, Glitter-tattoos en Bodypainting' stond op het kaartje wat zij overhandigden! Toch werd hen het voordeel van de twijfel gegund, vanwege hun geweldige enthousiasme en bereidwilligheid. Dat is een gouden greep gebleken, want de deelnemers aan de werkweek waren na afloop vol lof over de verzorging, die klonk als een klok. Toppunt was toen verklaard werd dat zij nog niet eerder voor zo'n grote groep gewerkt hadden!

Koelanden (Marcel Groenendaal)

Een van de aantrekkelijkste kanten van de Vechtstreek vind ik de schrale graslanden met hun bijzondere microreliëf, planten en paddenstoelen. Wasplaten (*Hygrocybe*-soorten) nemen daarbij al gauw een ereplaats in, met hun zonnige kleuren en soms grote aantallen. Maar juist enkele minder opvallend gekleurde soorten zijn het bekijken waard.

Van die graslanden was tijdens de werkweek het Junner koeland het eerst aan de beurt, op 25 oktober. Er waren veel Wasplaten: Elfenwasplaat (*H. ceracea*), Scharlaken wasplaat (*H. coccinea*), Gele wasplaat (*H. chlorophana* var. *chlorophana*), Gewoon sneeuwzwammetje (*H. virginea* var. *virginea*), Papegaaizwammetje (*H. psittacina*), Gewone weidewasplaat (*H. pratensis* var. *pratensis*), Kabouterwasplaat (*H. insipida*), Gewoon vuurzwammetje (*H. miniata* var. *miniata*) en Geurende wasplaat (*H. russocoriacea*) stonden er in flinke aantallen en kregen uiteraard veel aandacht van alle bewonderaars en fotografen. Van de Zwartwordende wasplaat (*H. conica*) stonden er opmerkelijk weinig, mogelijk was de top al voorbij. Een bijzonderheid van dit terrein was dat er verder vrij veel Apothekerswasplaten (*H. nitrata*) stonden, bescheiden van kleur, maar met hun kenmerkende nitreuze geur. Van de Weidewasplaat werd hier ook de bleke variëteit genoteerd (*H. pratensis* var. *pallida*).

Figuur 2. Vanaf linksboven, met de klok mee: Junner koeland (2×), Apothekerswasplaat, Scharlaken wasplaat, Sombere wasplaat, Slijmwasplaat, Grauwe barsthoed en Grauwe wasplaat. (Foto's: Marcel Groenendaal (c,e,g), Rike Mari (b), Anneke van der Putte (overige).)

Uiteraard waren er ook nog andere leuke graslandsoorten te zien zoals Grauwe barsthoed (*Dermoloma cuneifolium*), Vlak kaalkopje (*Psilocybe strictipes*), Sikkelkoraalzwam (*Clavulinopsis corniculata*), Verblekende knotszwam (*C. luteoalba*) en Gele knotszwam (*C. helvola*). Een geslaagd excursiegebied dus, en toen moest het jeneverbesdeel nog komen. Ook daar stonden nog wat graslandsoorten bij, soms andere dan in het eerste deel: Slijmwasplaat (*H. laeta*), Heideknotszwam (*Clavaria argillacea*), Bleke sikkelkoraalzwam (*Clavulinopsis subtilis*) en Molenaarssatijnzwam (*Entoloma prunuloides*).

Op 29 oktober stonden de Rheezermaten op het programma. Hier zagen we Elfenwasplaat, Gewoon sneeuwzwammetje, Geurende wasplaat, Zwartwordende wasplaat, en Donkere barsthoed (*Dermoloma josserandii* var. *phaeopodium*). Iets overzichtelijker dan het Junner koeland wellicht, maar de diverse soorten *Clavulinopsis*, *Mycena*, *Galerina*, *Entoloma*, *Panaeolus* en *Clitocybe*, om maar wat te noemen, maakten dat niemand zich behoefde te vervelen. Nogal opvallend aanwezig was hier de merkwaardige Warrige graskorstzwam (*Laetisaria fuciformis*), voor de meesten een volkomen onbekend ding. Gelukkig waren er een paar deelnemers die hem zo konden benoemen.

Diezelfde dag ging een deel van het gezelschap naar een ander gebied, de Lange Kampen. Een gebied waarvan weinig bekend was en misschien wat moeilijk te bereiken, je moest met een fietspontje, maar zoals zou blijken met veel kansen op mooie dingen. Hier werd, naast de langzamerhand gebruikelijke graslandbewoners ook de Geelvoetwasplaat (*H. flavipes*) gevonden, een soort met bescheiden grijzige kleuren maar met een onmiskenbare gele steelvoet. De Fraaie knotszwam (*Clavulinopsis laeticolor*), de Hooilandwasplaat (*H. glutinipes*) en de Bruine korrelhoed (*Cystoderma granulosum*) waren eveneens nieuwe aanwinsten voor de lijst. Ook hier weer Apothekerswasplaat, Donkere barsthoed, Molenaarssatijnzwam en Warrige graskorstzwam.

Het Arriër koeland werd voor het laatst bewaard: 30 oktober. Hier waren we al eens een paar keer eerder geweest en meestal was er zoveel te zien dat we aan het achterste deel, bij de Vecht, maar amper toekwamen. Daarom wilde ik nu eerst eens helemaal doorlopen naar achteren. Ondertussen maakte ik een schatting van de hoeveelheid Scharlaken wasplaten, die daar rijkelijk aanwezig zijn. Dat viel niet tegen: meer dan 1200 exemplaren prijken er, in allerlei groepen en kringen, een prachtig gezicht. Geelgekleurde soorten (Elfenwasplaat samen met Gele wasplaat) waren nog veel talrijker, maar die werden niet geteld. Ook op dit terrein weer allerlei soorten, zoals al eerder genoemd, ik zal ze hier niet herhalen, maar met als aanvulling bijvoorbeeld de Grauwe wasplaat (*H. irrigata*), een soort met grijsbruine kleuren en slijmerige hoed en steel. In het achterste deel waren er meer Gewone weidewasplaten, Gewone sneeuwzwammetjes en Papegaaizwammetjes dan vooraan. De meest bijzondere vondst was wel een groepje (4 stuks) nogal onaanzienlijke, donker grijzig tot zwartbruine wasplaten, die plaatselijk rode randjes en plekjes vertoonden: verkleuringen bij kneuzen en breken. Er lopen hier koeien doorheen, dus zulk ietsel is te verwachten. Deze soort kwam me bekend voor van foto's in boeken zoals bijvoorbeeld Phillips: de Sombere wasplaat (*H. ovina*)! Deze soort was in ons land alleen bekend van Zuid-Limburg. Hoed en steel zijn droog, de hoed zelfs schubbig opbarstend, met een donker grijsbruine kleur die er bij kneuzen en beschadigen een rode tint doorheen krijgt, die dan binnen het uur weer zwart wordt, en zo wordt hij steeds somberder! Hij heeft bijna geen geur. Verse breukplekken zijn dus opvallend rood, en dat maakt hem onmiskenbaar. Eerlijk gezegd waren het nogal vertrapte en uitgedroogde dingen, maar ik vond het toch een mooie afsluiting van de week.

Beerzerveld (Anneke van der Putte)

Tijdens een van de excursies tijdens de werkweek werd ook het natuurgebied 'Beerzerveld' bezocht. Het is een gebied waar in de laatste ijstijd door de wind grote lagen dekzand zijn afgezet, die nu de ondergrond vormen. Daarna vormden zich in de laagtes daarin veen, dat afhankelijk was van het regenwater. In het holoceen is op verschillende plaatsen het zand weer gaan stuiven. "De hoogste en droogste plekken raakten in verstuiving en daarna werd het stuivende zand vaak weer vastgelegd in de lagere delen van het terrein, waar vegetatie of vocht het zand beter vasthielden. Daardoor ontstond een omkering van het reliëf: de hogere delen stoven diep uit en de lagere delen werden opgehoogd. Deze uitgestoven laagten en opgestoven zanden zijn aspectbepalend voor grote delen van het reservaat, er is een sterk wisselend reliëf." (Bron: Stichting Het Overijssels Landschap, 1981). Het veen dat aan de oppervlakte kwam, is vaak afgegraven, waardoor diepe putten zijn ontstaan, die het lopen door dit gebied verraderlijk maken. Je kunt tot anderhalve meter diep in het water verdwijnen als je niet uitkijkt.

Aan de oevers van wat natte stukken groeide tussen de rietstengels volop de Bleke moerasvezelkop (*Hypholoma elongatum*), en in een van de drogere gebiedjes stond een fors exemplaar van de Uiige aardappelbovist (*Scleroderma cepa*). We struinden door velden met hoog opgeschoten pijpenstrootje, waarop we Pijpenstrootjemoederkoren (*Claviceps microcephala*) aantroffen. Het landschap werd verder bepaald door kleine jeneverbesbosjes, en op de naalden van die struiken vonden we de zeldzame Jeneverbesspleetlip (*Lophodermium juniperinum*).

Vlabbij een van deze bosjes troffen we een prachtige onrijpe slijmzwam, die niemand op dat moment herkende: kleine gele bolletjes op bruine steeltjes, aan de voet van een van de vele pollen pijpenstrootje die daar in het hoogveen opkomen. De holtes tussen de pollen zijn vol mos en takjes en naalden, en erg vochtig, ideaal voor een slijmzwam. Maar we hadden geen echte kenners in de groep en uiteindelijk belandde de slijmzwam onbenoemd na de Werkweek in de groencontainer thuis bij een van de deelnemers. Het zat een paar mensen echter toch niet helemaal lekker... De speurtocht werd daarom alsnog voortgezet op internet en daar kwam een naam uit, die zou kunnen passen bij de vondst van inmiddels 6 dagen eerder. Snelle actie was geboden. De kliko werd leegggeschud: en daar kwamen enkele toch nog ongeschonden en inmiddels uitgerijpte vruchtlichamen tevoorschijn van het zeldzame Prachtsneeuwvlokje (*Lepidoderma tigrinum*).

Figuur 4. Prachtsneeuwvlokjes. (Foto's: Anneke van der Putte (l.) en Tjerk Nawijn (r.))

Figuur 3. Beerzerveld. (Foto: Anneke van der Putte)

Achterste Sahara (Alfons Vaessen & Bert Tolsma)

De Achterste Sahara stond voor de dinsdag op het programma. Menno wilde in dit stuifzandgebied een NEM-proefvlak met mooie ridderzwammen bekijken. Ik (AV) raakte wat achterop door een gordijnzwam. Een groot mostapijt kwam in zicht, met daarin een groepje oplichtend-lichtgrijze hoedjes van 1 à 2 cm. Ik had geen idee wat het was en ging op zoek naar Chiel. Die wist het ook niet, maar deed wel een suggestie voor een genus. Thuis dacht ik: “Eerst maar de gordijnzwammen, vezelkoppen, mosklokjes en andere soorten waar ik het genus van weet, puzzelen kan altijd nog.” Tegen acht uur was er nog één soort over. Ze hadden me wel de hele tijd aan staan staren, dus vol goede moed begon ik eraan. Hé, een roze zweem op de plaatjes, zou het een satijnzwam zijn? Onder microscoop zag ik *Entoloma*-achtige sporen, maar ze waren veel te rond. “Chiel, dat paddenstoeltje heeft ronde *Entoloma*-achtige sporen.” Met gezwinde spoed liep hij naar mijn microscoop. “Heb jij deel 1 van de FAN?” Bij *Rhodocybe hirneola* staat er: “Not known from the Netherlands with certainty”. Maar nu dus wel! Inmiddels moet deze soort echter wel in een ander genus gezocht worden.

Clitopilopsis hirneola staat in de Flora Agaricina Neerlandica (FAN) nog onder de naam *Rhodocybe hirneola*. Terwijl de andere soorten uit dit geslacht opgegaan zijn in *Clitopilus* heeft deze soort de overgang niet volledig kunnen maken en moet hij het doen met *Clitopilopsis* = gelijkend op *Clitopilus*. In ieder geval voldoet hij niet aan de verwachting naar meel te ruiken, want dat kenmerk van veel soorten in het geslacht *Clitopilus* (zoals *C. prunulus*, de Grote molenaar) heeft deze soort doorgaans in geringe mate en soms helemaal niet; het is dan ook eerder een Zalmplaat dan een Molenaar. In het Duits heet hij Glänzender Tellerling, wat redelijk in de buurt komt van de betekenis van ‘*hirneola*’, want zowel in Tellerling als in het Latijnse *hirneola* herkennen we de trechtervorm, met name in de aanhechting van de lamellen aan de steel. Niet voor niets werd hij in vroeger tijden ook tot het genus *Clitocybe* gerekend. De ongeveer ronde *Entoloma*-sporen overtuigden Chiel van de vondst van *Clitopilopsis hirneola*.

Wat verbazing wekt is natuurlijk dat het geslacht *Rhodocybe* verdwenen is en opging in dat van *Clitopilus*. Beide geslachten hebben sporen met richels of wratten. Voor een amateur moeilijk te bevatten, maar ja, in een eerder artikel in *Coolia* wordt uitgelegd dat de naam *Clitopilus* prioriteit heeft boven *Rhodocybe*, en dat *Clitopilus* – populair gezegd – een zelfstandige groep is binnen *Rhodocybe*. *Rhodocybe* is dan een verzamelnaam van een aantal geslachten, waartoe ook *Clitopilopsis* (met onze vondst *Clitopilopsis hirneola*) behoort. Uit

datzelfde artikel blijkt dat het soms lastig is wel of niet op te splitsen dan wel samen te voegen. De hele familie Entolomaceae staat onder die druk van opsplitsing of handhaving, zoals in dat artikel betoogd. Moleculaire redenen kunnen doorslaggevend zijn en dan zullen we als amateur-mycoloog mee (moeten) gaan.

Figuur 5. *Clitopilopsis hirneola* uit de Achterste Sahara. (Foto: Alfons Vaessen)

